

Joanna Kandzia

Zawód – nauczyciel : silne i słabe strony programów kształcenia nauczycieli

Edukacja - Technika - Informatyka nr 2(12), 18-23

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna KANDZIA

Szkoła Nauk Ścisłych USKW w Warszawie, Polska

Zawód – nauczyciel.

Silne i słabe strony programów kształcenia nauczycieli

Wstęp

Bez dobrze wykształconego, rozumiejącego swoją pracę i potrzeby uczniów nauczyciela i bez współpracy między nauczycielami nie ma mowy o sukcesie. Nauczyciele jako grupa społeczna ciągle odgrywają istotną rolę w procesie edukacyjnym, są kluczowym ogniwem nadającym charakter szkole.

Można tutaj się odnieść do wypowiedzi byłego ministra edukacji M. Handke: „Bo – choć to, co powiem, jest truizmem – największym problemem polskiej szkoły są nauczyciele. To od nich wszystko zależy. Może być kiepska szkoła, ale jeśli jest w niej kilku świetnych nauczycieli, to oni potrafią zrobić wspaniałe rzeczy w swoich dziedzinach. I porwać za sobą uczniów. Ludzie są problemem, tym bardziej że nie mamy ani odpowiedniego systemu kształcenia nauczycieli, ani też narzędzi selekcji kandydatów do tego zawodu. Natomiast nauczyciele mają komfortowe warunki jak nigdzie na świecie”¹.

Podsumujmy to krótko:

1. Nie mamy odpowiedniego systemu kształcenia nauczycieli ani pozytywnej selekcji do tego zawodu.
2. Nauczyciele mają komfortowe warunki.
3. Szkoła może być kiepska, ale trafiają się wspaniali nauczyciele.

Zgodzę się z punktem pierwszym. Nie ma zgody na punkt drugi. Trudno zgodzić się na punkt trzeci – dlaczego szkoły mogą być kiepskie? Dlaczego mamy się godzić na kiepskie szkoły? Czy chodzi o złą organizację pracy, czy nieodpowiedni personel, tj. dyrekcję i nauczycieli? A może programy nauczania? Dlaczego taką bylejakość mają ratować nieliczne jednostki w postaci **porywających nauczycieli**? A co z resztą, która **nie porywa**? Te pytania daleko wykraczają poza zakres mojego opracowania, które dotyczy przyszłości nauczania jednego przedmiotu – matematyki. Mogę zauważyć tylko jedno. Ogólny poziom wiedzy i sprawności matematycznej w społeczeństwie coraz mniej zależy od nauczania matematyki w szkole i coraz bardziej zależy od wpływu całego

¹ <http://www.gazetawroclawska.pl/artukul/516757,minister-handke-o-polskiej-szkole-rozmo-wa,itd.html?cookie=1> (3.01.2015). Co do tych komfortowych warunków, to jednak bym się **nie zgodziła**.

społeczeństwa na rozwój jednostek, a źródłem wiedzy młodych ludzi jest ich **ewoluujące środowisko, środki masowego przekazu i internet**, czyli po prostu **sieć** [Kandzia 2015: 280].

Droga do zawodu nauczyciela

W Raporcie o Stanie Edukacji 2013 – *Liczą się Nauczyciele* [Raport 2013] opublikowanym przez Instytutu Badań Edukacyjnych przedstawiono wyniki badań krajowych i międzynarodowych naświetlających realny obraz zawodu nauczyciela i dylematów z nim związanych². Interesujące dla niniejszego opracowania jest wykształcenie nauczycieli i ścieżka „kariery”. Powołując się na przeprowadzone analizy, można mówić o dwóch wyróżniających się grupach:

- nauczycieli nauczania wczesnoszkolnego stanowiących najstarszą grupę dokumentującą się znaczną liczbą dyplomów i kursów kwalifikacyjnych, pochodzący z mniejszych miejscowości.
- nauczycieli liceów ogólnokształcących w większości rekrutujących się z mieszkańców większych miast.

Zaobserwowano również istotne różnice w kontekście wykształcenia rodziców nauczycieli różnych poziomów edukacyjnych ze wskazaniem na lepsze wykształcenie rodziców nauczycieli uczących na wyższych etapach edukacyjnych. Jak wynika z danych SIO³, prawie wszyscy nauczyciele legitymują się wyższym wykształceniem, tylko 4% licencjackim lub inżynierskim, a 0,4% nie posiada wyższego. Licencjaci i inżynierowie uczyli w szkołach podstawowych, gimnazjach lub uczyli języków obcych. Wśród nauczycieli języka polskiego i przedmiotów przyrodniczych jest najwięcej osób ze stopniem doktora. Kwalifikacje pedagogiczne można uzyskać na kilka sposobów, kończąc:

- studia w zakresie specjalizacji nauczycielskiej⁴ – 2/3 nauczycieli gimnazjów, liceów i zasadniczych szkół zawodowych, nieco rzadziej techników, a częściej nauczycieli szkół podstawowych,
- studia poza specjalizacją – najczęściej nauczyciele liceów ogólnokształcących i techników (co czwarty w tej grupie),
- kolegia nauczycielskie – najczęściej nauczyciele szkół podstawowych (co czwarta osoba w tej grupie) oraz co siódmy nauczyciel gimnazjum,
- studia podyplomowe – co szósty nauczyciel, częściej ze szkoły podstawowej, a rzadziej z liceum ogólnokształcącego.

Największą różnorodnością sposobów uzyskania uprawnień pedagogicznych wykazywali się nauczyciele nauczania wczesnoszkolnego.

Studia w trybie stacjonarnym kończyło 56% badanych. Najczęściej byli to nauczyciele matematyki i przedmiotów przyrodniczych (3/4) badanej grupy.

² Badania były wielowątkowe, wzięło w nich udział ponad 7000 nauczycieli.

³ System Informacji Oświatowej.

⁴ Przez studia kwalifikacyjne należy roznieć kursy pedagogiczne jako dodatek do studiów specjalistycznych na danym kierunku, bo tylko takie istnieją.

I znów należy odnieść się do nauczycieli nauczania wczesnoszkolnego, gdzie studia dzienne ukończyło tylko 29% [Raport 2013: 82–88].

Przygotowanie nauczycieli do zawodu

Biorąc pod uwagę powyższe wyniki badań, można stwierdzić, że formalne przygotowanie do wykonywania zawodu jest więcej niż dobre. Niemal wszyscy w badanej populacji dysponowali wyższym wykształceniem: studia kwalifikacyjne (kursy pedagogiczne), kolegia nauczycielskie, studia podyplomowe. Powinno być świetnie. To dlaczego tak nie jest? Czy „dyplom” (nawet najlepszej uczelni) to tylko „papier”?

Słabe (alarmujące) przygotowanie nauczycieli do tego zawodu wykazały np. przeprowadzone w 2008 r. międzynarodowe Badania Kształcenia i Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli Matematyki⁵. Pokazały m.in., „że słabością polskiego systemu kształcenia matematycznego jest edukacja wczesnoszkolna. Poziom umiejętności matematycznych przyszłych nauczycieli klas 1–3 w zakresie matematyki i dydaktyki matematyki jest jednym z najniższych spośród wszystkich badanych krajów. dot. kształcenia nauczycieli w Polsce. [...] system kształcenia nauczycieli nauczania zintegrowanego w Polsce zdaje się opierać na założeniu, że absolwenci szkół średnich posiadają wystarczającą wiedzę matematyczną do nauczania małych dzieci”⁶. Badania wykazały również, jak **niski jest poziom** wiedzy wśród nauczycieli specjalności pedagogicznej już uczących.

To mówią badania. Moje doświadczenia potwierdzają powyższe, i nie dotyczy to tylko edukacji wczesnoszkolnej, ale również studentów studiów licencjackich, magisterskich czy podyplomowych. Słabych strony kształcenia nauczycieli jest wiele. Nawet w przypadku kursu pedagogicznego, który prowadzę w zakresie dydaktyki szczegółowej, nie można nie zauważyć mankamentów. Należy jednak rozgraniczyć studia/kursy pedagogiczne dzienne od podyplomowych. Te pierwsze prowadzone jako „dodatek” do studiów matematycznych mają nieco bogatszy program, studenci mają większy kontakt z matematyką, jednak nadmierne obciążenie innymi (czytaj: ważniejszymi) przedmiotami kierunkowymi nie pozwala ani na solidne przygotowanie pedagogiczne, ani w zakresie tej matematyki, której będą uczyć.

1. Nauczyciele studiów podyplomowych z matematyki rekrutujący się z różnych specjalności **nie znają podstaw matematyki i matematyki szkolnej**. Nie potrafią dobrze wykorzystywać technologii informacyjnych. Mają kłopoty z obsługą najprostszych programów. Serwuje się im natomiast atrakcyjne przedmioty z matematyki wyższej, czego najczęściej nie rozumieją i czego nie będą uczyć.
2. Brakuje seminariów, na których (pomimo tego, że są nauczycielami) powinni wykazać się umiejętnością prowadzenia zajęć z matematyki tradycyjnymi

⁵ Autorka jest matematykiem, stąd odniesie się do kształcenia nauczycieli matematyki.

⁶ http://www.ifispan.waw.pl/pliki/raport_z_badania_teds-m.pdf (5.01.2015).

- i nowymi metodami, wszelkiego rodzaju metodami aktywizującymi, z wykorzystaniem technologii informacyjnych lub bez tego instrumentarium.
3. Studenci, nauczyciele nie mają wzorców innego sposobu uczenia, zatem **będą utrwalać stare i niekoniecznie najlepsze wzorce.**
 4. Studenci, przyszli nauczyciele utrwalają wzorce zapamiętane i wyniesione ze swojej edukacji szkolnej.
 5. W edukacji wczesnoszkolnej zajęcia z dydaktyki matematyki właściwie nie istnieją⁷.
 6. Praktyki studenckie są poważnie zaniedbanym elementem kształcenia pedagogów. **Brak możliwości obserwacji zajęć** prowadzonych przez praktykanta. Brak współpracy z nauczycielem przyjmującym studentów na staż w danej szkole.
 7. Brak wydziałów nauczycielskich. Kształcenie nauczycieli nie może się odbywać jako dodatek do studiów (o czym wspomniałam wcześniej).
 8. Nie ma w Polsce ani jednej placówki takiej jak np. London School of Education lub Warwick Center of Education.
 9. Działania w kierunku stworzenia instytucji, która będzie zajmować się przygotowaniem pedagogicznym na dziennych studiach podyplomowych, podjęła Fundacja Dobrej Edukacji przy wsparciu instytucji partnerskiej – Kolegium Nauczycielskiego Uniwersytetu Columbia w Nowym Jorku (Columbia University Teachers College). Oby się powiodło.

Przedstawiłam głównie słabe strony organizacji i zakresu studiów. Losowa, a nawet negatywna jest rekrutacja do tego zawodu. Nauczyciel nie może być osobą przypadkową – nigdzie nie znalazł pracy, to „poszedł” uczyć do szkoły.

Dlaczego dobór do tego zawodu jest w większości przypadków negatywny? Czy to tylko wina Karty Nauczyciela, która „chroni” kiepskich nauczycieli? A może brak prestiżu dla tego zawodu? A może strona ekonomiczna?

Aspekt dydaktyczny kształcenia nauczycieli

Jak można poprawić dydaktykę matematyki? Należy zwrócić uwagę na słaby zakres treści „serwowanych” w trakcie zdobywania uprawnień do nauczania matematyki, tj.:

1. **Solidne przygotowanie z podstaw matematyki, matematyki szkolnej na każdym poziomie edukacyjnym.**
2. Znajomość oraz wykorzystanie w praktyce odpowiednich działów dydaktyki matematyki/dydaktyki informatyki – **zintegrowanych ze sobą.**
3. Doskonalenie metodyczne – wprowadzenie metodyki nauczania przedmiotu w formie seminariów, warsztatów. Zwrócenie szczególnej uwagi na **nowe**

⁷ Na przykład 15 godz. dydaktycznych wykładów z podstaw matematyki? Czego nauczą te wykłady? Dydaktyki matematyki brak. Zakres dydaktyki matematyki można zobaczyć, **zaglądając do Mathematical Reviews pod hasłem „Mathematics Education”.**

metody nauczania matematyki, zdobywanie sprawności w zakresie tych metod, **umiejętność współpracy między nauczycielami**.

4. Doskonalenie umiejętności w zakresie technologii informacyjnych – wprowadzenie warsztatów przygotowujących do korzystania z komputerów, matematycznych programów komputerowych w nauczaniu matematyki.
5. Zwrócenie szczególnej uwagi na stosunki interpersonalne – kontakt z młodzieżą, predyspozycje psychologiczne pedagoga, umiejętności komunikacyjne, tolerancję w pełnym tego słowa znaczeniu.

Dobłą metodą **pobudzania współpracy** między przyszłymi nauczycielami jest organizowanie już na studiach Kół Studentów Dydaktyki Matematyki Stowarzyszenia Nauczycieli Matematyki⁸. Moja praktyka pokazuje, że daje to widoczne usamodzielnienie studentów, pobudza współpracę między nimi, która może być antidotum na przysłowiową „samotność nauczyciela w polskich szkołach”. Nauczyciele bardzo słabo współpracują ze sobą w codziennej praktyce. Boją się nawet wzajemnych koleżeńskich hospicjacji. Nie lepiej wyglądają więzi (jeżeli o takich w ogóle można mówić) między środowiskiem akademickim i szkolnym⁹. A byłoby to wielce korzystne.

Podsumowanie

Istnieje ogromna różnica pomiędzy „pobożnymi” życzeniami typu „jak być powinno” a rzeczywistością szkolną, czyli tym, **jak jest**. Trudno, a jednak jest to powszechne, mówić i naprawiać coś, o czym tylko czytamy, dowiadujemy się z lektury, a w najlepszym przypadku z tego, gdy sami byliśmy w szkole uczniami. Nauczycieli praktyków nie pytamy. Zresztą który z nauczycieli przyzna się, że jest kiepsko i bardzo trudno wprowadzać innowacje. Nauczyciele jako grupa zawodowa nie cieszą się dobrą opinią. Znamienne jest to, że o nauczycielach w Polsce mówi się przy okazji Dnia Edukacji Narodowej, przy okazji medialnych sensacyjnych doniesień o niekompetencji nauczycieli czy protestach związkowych. O sukcesach się milczy, nie ma dobrych nauczycieli. W kontekście tak dynamicznie zachodzących przemian technologicznych, społecznych, kulturowych czy ekonomicznych kształcenie nauczycieli posiadających pełną autonomię powinno stanowić sprawę priorytetową. Przynosi to korzyści zarówno jednostkom, jak i całemu społeczeństwu – wzmocnienie pozycji społecznej człowieka, umiejętność myślenia, krytycyzmu, precyzyjności wypowiedzi, podejmowania słusznych życiowych decyzji.

Na zakończenie warto przypomnieć słowa J. Zamojskiego: „Takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie... Nadto przekonany jestem, że tylko edukacja publiczna zgodnych i dobrych robi obywateli” [Zamojski 1600].

⁸ Autorka stworzyła Naukowe Koło Dydaktyków Matematyki SNM.

⁹ Pomimo tego, że autorka stara się łączyć te przestrzenie, spotyka się z dużą niechęcią (delikatnie mówiąc) w środowisku szkolnym.

Literatura

Akt fundacyjny Akademii Zamojskiej (1600): [www.http://pl.wikiquote.org/wiki/Jan_Zamoyski](http://pl.wikiquote.org/wiki/Jan_Zamoyski) (9.05.2015).

<http://www.gazetawroclawska.pl/artykul/516757,minister-handke-o-polskiej-szkole-rozmowa,itd.html?cookie=1> (3.01.2015).

http://www.ifispan.waw.pl/pliki/raport_z_badania_teds-m.pdf (5.01.2015).

Kandzia J. (2015): *Edukacja matematyczna a cywilizacja cyfrowa. Podmioty kształcenia wobec wyzwań technologii informacyjnych* (w przygotowaniu).

Raport 2013, <http://www.eduentuzjasci.pl/images/stories/.../ibe-raport-o-stanie-edukacji-2013.pdf> (9.05.2015).

Streszczenie

Na podstawie Raportu *Liczą się nauczyciele* o stanie edukacji 2013 opublikowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych przedstawiono zarys drogi, jaką pokonują adepti, aby zdobyć zawód nauczyciela. W artykule wskazano na niski poziom przygotowania merytorycznego i pedagogicznego nauczycieli do tego zawodu pomimo „dobrego” (czytaj: wyższego) wykształcenia. Podkreślono słabe strony organizacji i zakresu studiów nauczycielskich. Zaproponowano możliwości poprawy aspektu dydaktycznego oraz organizacyjnego kształcenia nauczycieli.

Słowa kluczowe: dydaktyka matematyki, edukacja matematyczna, matematyka szkolna, metody nauczania, nauczyciel matematyki, wykształcenie, zawód.

Occupation Teacher.

Strengths and Weaknesses of Teacher eEducation Programs

Abstract

The Institute for Educational Research published report about the state of education in 2013 – named *Teachers are important*. Article outlines the path that adepts must overcome to become teachers. There is pointed low level of preparation both substantial and pedagogical of teachers to the profession despite academic degree education. There are outlined weaknesses of organization and scope of the studies. It was offered opportunities to improve the educational aspect of teacher’s training and organizational solutions.

Keywords: teaching of mathematics, mathematics education, mathematics school, teaching methods, teacher of mathematics, education, profession.